

Folkhälsomyndigheten

Inomhusmiljön i skolan

Ett nationellt tillsynsprojekt 2014–2015

Inomhusmiljön i skolan

Ett nationellt tillsynsprojekt 2014–2015

Denna titel kan beställas från: Folkhälsomyndighetens publikationsservice,
e-post: publikationsservice@folkhalsomyndigheten.se.

Den kan även laddas ner från: www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material

Citera gärna Folkhälsomyndighetens texter, men glöm inte att uppge källan. Bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten. Det innebär att du måste ha upphovsmannens tillstånd att använda dem.

© Folkhälsomyndigheten, 2015.

Artikelnummer: 15128

ISBN 978-91-7603-581-8 (pdf)

ISBN 978-91-7603-582-5 (print)

Foto omslag: [Zurijeta](#)/Thinkstock

Tryck: ISY Information System AB, Halmstad

Förord

Folkhälsomyndigheten har genomfört ett nationellt tillsynsprojekt om inomhusmiljöfrågor i skolor, med fokus på ventilation och städning, under 2014–2015. Projektet anordnades som en del av Folkhälsomyndighetens tillsynsvägledning enligt miljöbalken vad gäller hälsoskydd. Målet med projektet var bland annat att ett stort antal miljökontor skulle delta och att dessa skulle genomföra tillsyn på ett stort antal skolor i landet. Projektet har ökat möjligheten att förbättra inomhusmiljön för barn och ungdomar i landets skolor.

Denna slutrapport beskriver projektet samt presenterar de övergripande uppgifter från tillsynen som miljökontoren skickat in till Folkhälsomyndigheten. Rapporten är främst en återkoppling till de miljökontor som deltagit i projektet. Även departement och andra myndigheter som arbetar inom miljö-, folkhälsa- och barn- och utbildningsområdet kan ha nytta av resultaten.

Projektgruppen på Folkhälsomyndigheten har bestått av utredarna Marianne Löwenhielm och Fredrik Haux, dåvarande enhetschef Greta Smedje och kommunikator Emma Roos. Folkhälsomyndigheten vill särskilt tacka de personer som deltagit i referensgruppen.

Folkhälsomyndigheten, 2015

Johan Carlson
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning.....	9
Inledning.....	10
Om Folkhälsomyndigheten.....	10
Syfte och mål med projektet.....	10
Problembeskrivning.....	10
Miljöbalken och ansvar.....	11
Miljöbalken omfattar skolor.....	11
Ansvar för tillsyn och vägledning.....	11
Metod.....	12
Omfattning och avgränsningar.....	12
Tillvägagångssätt.....	12
Samverkan med Arbetsmiljöverket.....	13
Referensgrupp.....	13
Resultat.....	14
Deltagare i projektet.....	14
Planerad tillsyn och resurser.....	14
Resultat från tillsynen.....	14
Allmänt.....	14
Egenkontroll.....	14
Städning.....	15
Ventilation.....	15
Kompetensutveckling.....	16
Regionala aktörers roll i projektet.....	16
Synpunkter på projektet.....	17
Miljökontorens synpunkter.....	17
Regionala aktörers synpunkter.....	17
Diskussion och slutsatser.....	18
Förbättringspotential i skolorna.....	18
Fortsatt tillsyn för en bättre skolmiljö.....	19

Folkhälsomyndighetens nationella tillsynsprojekt	20
Referenser	21
Bilaga 1. Deltagande kommuner	22

Sammanfattning

Folkhälsomyndigheten har genomfört ett nationellt tillsynsprojekt om inomhusmiljöfrågor i skolor, med fokus på ventilation och städning, under 2014–2015. Miljökontor från 207 kommuner deltog i projektet och har utfört tillsyn på nära hälften av landets skolor. Projektet har bidragit till att öka möjligheten för många skolor att uppfylla miljöbalkens krav på inomhusmiljön gällande städning och ventilation genom att brister har uppmärksammats vid inspektionerna. På längre sikt leder detta till en förbättrad inomhusmiljö för barn och ungdomar i landets skolor.

Folkhälsomyndigheten anser att det stora underlaget ger en god övergripande bild av ventilationen och städningen i landets skolor. Resultaten från tillsynen är dock inte representativa för alla skolor i landet eftersom kommunernas deltagande var frivilligt och miljökontoren har valt vilka skolor de gjort tillsynsbesök på. Dessutom kan resultaten också ha påverkats av att olika miljökontor har olika resurser samt olika kunskap och erfarenhet av att inspektera inomhusmiljön i skolor.

Det sammanställda resultatet av tillsynen visar att städningen fungerar tillfredsställande i ca 80 procent av de inspekterade skolorna men att städningen behöver förbättras i en femtedel av skolorna. Flertalet skolor behöver förbättra städningen på hög höjd (påverkar mängden inandningsbara dammpartiklar i luften). Även städbarheten i lokalerna (hur lättstädade lokalerna är) behöver förbättras i många skolor. Resultaten visar också att de flesta skolor, ca 85 procent, hade en bra luftkvalitet, vilket är positivt, men att ca 15 procent av skolorna hade en dålig eller ganska dålig luftkvalitet. För att minska halten av pollen och mögelsporer inomhus behöver många skolor byta ventilationsfilter oftare, vilket är positivt för dem med astma och allergi.

Resultaten visar att arbetet med egenkontroll enligt miljöbalken i många fall inte fungerar samt att dokumenterad egenkontroll ofta saknas. Eftersom egenkontrollen är central i verksamhetsutövarens ansvar är det viktigt att de som driver skolorna i landet skaffar sig kunskap om miljöbalken och egenkontroll. Många miljökontor planerar och har regelbunden tillsyn av skolorna i landet, vilket ökar möjligheterna till ett kontinuerligt förbättringsarbete gällande egenkontroll på skolorna.

För att kunna bedriva bra tillsyn ställs stora krav på den enskilde miljöinspektörens kompetens och erfarenhet. Många miljöinspektörer som deltog i projektet bedömde att deras sakkunskap vad gäller städning och ventilation har ökat och att de genom deltagandet i projektet blivit bättre på att utöva tillsyn gällande både städning och ventilation i skolor. Folkhälsomyndighetens vägledning som togs fram och seminarierna som genomfördes fick generellt goda omdömen av deltagande miljökontor, vilket tyder på att vägledningen var relevant, av god kvalitet och gav stöd i tillsynen för miljöinspektörerna.

Inledning

Om Folkhälsomyndigheten

Folkhälsomyndigheten är en nationell kunskapsmyndighet med ett övergripande ansvar för folkhälsofrågor. Myndigheten bildades den 1 januari 2014 och har övertagit de uppgifter som de avvecklade myndigheterna Smittskyddsinstitutet och Statens folkhälsoinstitut tidigare ansvarade för. Folkhälsomyndigheten har även fått ansvar för större delen av arbetet kring miljöns påverkan på hälsa och ansvaret för miljö- och folkhälsoinventeringen. Ansvaret för dessa två områden låg tidigare på Socialstyrelsen.

Folkhälsomyndigheten ska enligt miljötillsynsförordningen (2011:13) ge tillsynsvägledning till de operativa tillsynsmyndigheterna, d.v.s. kommunernas miljö- och hälsoskyddsnämnder, i frågor om hälsoskydd i bostäder och lokaler m.m. Inomhusmiljön i skolor omfattas av myndighetens tillsynsvägledningsuppdrag.

Syfte och mål med projektet

Folkhälsomyndigheten har genomfört ett nationellt tillsynsprojekt om inomhusmiljöfrågor i skolor, med fokus på ventilation och städning, under 2014–2015. De kommunala miljökontor som valt att delta i projektet har utfört den operativa tillsynen på skolor i landet under projektet.

Målet med projektet var att ett stort antal miljökontor skulle delta och att dessa skulle genomföra tillsyn på ett stort antal skolor i landet. Tillsynen skulle leda till att miljöbalkens krav på inomhusmiljön vad gäller städning och ventilation uppfylldes. På detta sätt skulle projektet öka möjligheten att förbättra inomhusmiljön för barn och ungdomar i landets skolor.

I projektet har Folkhälsomyndigheten utvecklat sin tillsynsvägledning genom att revidera och ta fram ny vägledning om städning och ventilation samt genomfört seminarier för deltagande miljöinspektörer. Målet med dessa aktiviteter var att stärka och stötta de kommunala miljöinspektörerna i deras tillsynsarbete och bidra till kompetensutveckling.

Med projektet ville Folkhälsomyndigheten även få en övergripande lägesbild av inomhusmiljön i de skolor som tillsynats - utifrån miljökontorens bedömningar i tillsynen.

Problembeskrivning

Barn och ungdomar tillbringar en stor del av dagen i skolan. Inomhusmiljön i skolor skiljer sig från många andra inomhusmiljöer genom att många personer vistas samtidigt på en relativt liten yta, vilket ställer höga krav på t.ex. ventilation och städning. Det finns en rad brister i skolans inomhusmiljö och många lokaler uppfyller inte de krav som finns för inomhusmiljön till exempel vad gäller

ventilation och städning (1). Ventilation och städning är viktiga faktorer som samverkar till att hålla nere damm- och partikelhalten i luften.

Låg luftomsättning och bristande underhåll av ventilationsanläggningarna ger förhöjda halter av olika luftföroreningar och har samband med luftvägsbesvär och med fler klagomål bland dem som vistas i lokalerna (1). Boverket har krav (BFS 2011:16) på att samtliga ventilationssystem regelbundet ska genomgå en funktionskontroll, så kallad obligatorisk ventilationskontroll (OVK). För skolor ska denna kontroll ske med tre års intervall. Vid en genomgång 2006 hade knappt 40 procent av skolor och förskolor godkänd OVK eller hade åtgärdat de anmärkningar som gjorts vid OVK (2). Ungefär 40 procent hade underkänd OVK (2).

Halterna av pälsdjursallergen i skolor är ofta så höga att elever med pälsdjursallergi får allergiska besvär (1). I lokaler med en luftomsättning som uppfyller reglerna, liten mängd dammsamlade inredning och frekvent städning är halterna av damm och allergen lägre än i andra klassrum (1). Bristerna i inomhusmiljön påverkar alla i skolan, men speciellt särskilt känsliga grupper som dem med överkänslighet. Många barn med överkänslighet skulle klara sin vistelse i skolan bättre om inomhusmiljön uppfyllde de regler som finns.

Miljöbalken och ansvar

Miljöbalken omfattar skolor

Skolornas inomhusmiljö omfattas av miljöbalken. Grundskolor och gymnasieskolor är anmälningspliktiga verksamheter enligt förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd och omfattas av kravet på egenkontroll enligt egenkontrollförordningen (1998:901). Det innebär att den som driver en skola måste bedriva ett löpande, systematiskt arbete för att förhindra att lokalerna eller det man gör i verksamheten påverkar människors hälsa eller miljön negativt. Ansvarsfördelning och rutiner ska dokumenteras.

Ansvar för tillsyn och vägledning

Kommunernas miljönämnder ansvarar för den operativa tillsynen vad gäller inomhusmiljön i skolor utifrån miljöbalken. Till denna nämnd hör en förvaltning (i denna rapport kallad miljökontor) som sköter den praktiska tillsynen. En viktig del av miljökontorens tillsyn är att granska och bedöma verksamhetsutövarens egenkontroll, hur den är utformad, om den är tillräcklig samt om den fungerar i praktiken.

Folkhälsomyndigheten har det centrala tillsynsvägledande ansvaret enligt miljöbalken, för inomhusmiljön i skolorna. I miljötillsynsförordningen definieras tillsynsvägledning som utvärdering, uppföljning och samordning av operativ tillsyn samt stöd och råd till de operativa tillsynsmyndigheterna. Folkhälsomyndigheten ger tillsynsvägledning på en generell nivå till kommunerna. Länsstyrelserna har det regionala ansvaret för tillsynsvägledning vad gäller inomhusmiljön i skolan.

Metod

Omfattning och avgränsningar

Projektet har utgått från miljöbalken. De skolor som ingått i projektet är grundskolor och gymnasieskolor. Det var frivilligt för kommunernas miljökontor att delta i projektet och de som deltog valde själva vilka och hur många skolor som skulle tillsynas.

Projektet har fokuserat på ventilation och städning samt egenkontroll gällande dessa områden, då de är viktiga faktorer som samverkar till att hålla nere damm- och partikelhalten i luften. När det gäller ventilation så ingick de aspekter som hör till ventilationens funktion vad gäller kvaliteten på tilluft och luftflöde.

De typer av lokaler som ingått i projektet är

- lokaler för undervisning, inklusive grupprum, där undervisningen i sig inte alstrar föroreningar. Detta innebär att till exempel salar för slöjd, kemi, och hemkunskap samt verkstadsliknande lokaler för fordonsutbildningar inte ingått i projektet.
- allmänna utrymmen som till exempel toaletter, omklädningsrum, korridorer och utrymmen för elevskåp.
- lokaler för fritidsaktiviteter som till exempel uppehållsrum och fritidshemslokaler som rymmer inom skolans verksamhet.

Tillvägagångssätt

Planeringen av projektet påbörjades under hösten 2013. Alla kommunala miljökontor bjöds in till projektet under våren 2014. De kommuner som anmälde sig till projektet fick besvara en kort webbenkät innan projektet startade. Även länsstyrelserna och de regionala miljösamverkansprojekten i landet bjöds in till projektet under våren 2014 som regionala aktörer.

För att stödja kommunerna som deltog i projektet tog Folkhälsomyndigheten fram följande vägledning

- projektmanual
- allmänna råd (FoHMFS 2014:19) om städning i skolor, förskolor, fritidshem och öppen fritidsverksamhet
- webbsidor för projektet
- webbaserade vägledningar om städning, ventilation och egenkontroll, inklusive frågor och svar (FAQ)
- förslag på informationsbrev om projektet riktat till verksamhetsutövare
- powerpointpresentation som kommunerna kunde använda vid kontakt med skolorna

- broschyr om egenkontroll av inomhusmiljön i skolan, riktad till verksamhetsutövare.

Folkhälsomyndigheten genomförde fem seminarier i landet under hösten 2014 med kommunernas miljöinspektörer som målgrupp. Seminarierna innehöll bland annat vägledning från Folkhälsomyndigheten om städning och ventilation, juridiska aspekter kring tillsyn samt att Arbetsmiljöverket deltog och berättade om sin tillsyn i skolan.

Tillsynen bedrevs av miljökontoren från den 1 oktober 2014 till den 31 mars 2015. Under denna period svarade Folkhälsomyndigheten på frågor från miljöinspektörerna via e-post och telefon.

Efter tillsynsperioden besvarade miljökontoren åter en webbenkät som omfattade frågor om vissa övergripande tillsynsresultat och synpunkter på projektets genomförande. Denna slutrapport baseras till största delen på dessa inrapporterade uppgifter.

De regionala aktörer som deltog i projektet fick möjlighet att komma med synpunkter på projektet via e-post under våren 2015.

Samverkan med Arbetsmiljöverket

Arbetsmiljöverket genomför en nationell tillsynsinsats av skolor under 2013–2016. Insatsen utgår från arbetsmiljölagstiftningen och målet är en bättre arbetsmiljö för personal och elever. Folkhälsomyndigheten har samverkat med projektledningen för Arbetsmiljöverkets tillsynsinsats, vilket bland annat innebar ett informationsutbyte mellan myndigheterna om respektive projekt och att innehållet i vägledningar som togs fram om ventilation och städning stämades av mellan myndigheterna. Arbetsmiljöverket deltog även som föreläsare på de fem seminarierna som anordnades av Folkhälsomyndigheten under hösten 2014.

Referensgrupp

En referensgrupp bildades för att ge stöd och råd till projektgruppen, främst genom att ge återkoppling inför framtagandet av tillsynsvägledning om ventilation och städning samt vid planeringen av seminarierna. Referensgruppen bestod av Anne-Li Marander (Norrhälsinge miljökontor), Anna-Karin Niemi (Uppsala miljöförvaltning), Iréne Sjöberg (Göteborgs miljöförvaltning) och Camilla Thörn (Gnesta miljöenhet).

Resultat

Deltagare i projektet

Under våren 2014 anmälde sig 232 kommuner till projektet. Detta motsvarar 196 miljökontor eftersom några av kommunerna samarbetar i miljötillsynsfrågorna inom gemensamma miljöförbund. 207 kommuner (174 miljökontor) har rapporterat in resultat efter tillsynsperioden så det får antas att det är dessa som aktivt deltagit i projektet. Dessutom anmälde sig 11 av 21 länsstyrelser i landet och 6 regionala miljösamverkansprojekt som regionala aktörer i projektet.

Planerad tillsyn och resurser

Nästan 70 procent av skolorna i de deltagande kommunerna har tillsynats de senaste tre åren. Av miljökontoren svarar även 70 procent att tillsynen som utförs i skolorna främst sker via planerad tillsyn, drygt 10 procent svarar att tillsyn enbart sker vid klagomål.

Innan projektet genomfördes uppskattade ungefär hälften av miljökontoren att de skulle lägga mycket mer eller mer resurser än normalt för tillsynen av skolorna inom ramen för projektet. Utfallet blev sedan som miljökontoren planerat, d.v.s. att något mer än hälften av miljökontoren satsat mer än normalt på tillsynen i skolorna.

Resultat från tillsynen

Allmänt

Inom projektet har 2 728 skolor tillsynats, vilket motsvarar cirka 60 procent av det totala antalet skolor som finns i de deltagande kommunerna. Under läsåret 2014/2015 fanns totalt cirka 6200 grundskolor och gymnasieskolor i landet (3), vilket då även inkluderar skolorna i de kommuner som inte deltog i projektet. I projektet har alltså cirka 44 procent av landets grundskolor och gymnasieskolor inspekterats.

Egenkontroll

Resultaten från tillsynen visar att ungefär två tredjedelar av skolorna bedöms ha en bra eller ganska bra egenkontroll när det gäller städning, medan den resterande tredjedelen har en dåligt eller ganska dåligt fungerande egenkontroll. När det gäller ventilation visar resultaten att drygt hälften av skolorna bedöms ha ett bra eller ganska bra fungerande egenkontrollprogram. Nästan hälften av skolorna bedöms därmed ha en dåligt eller ganska dåligt fungerande egenkontroll avseende ventilation. Lite drygt hälften av skolorna har ett dokumenterat egenkontrollprogram, vilket innebär att resterande skolor inte har det.

Städning

Drygt 80 procent av skolorna bedöms av miljökontoren ha städning som fungerar bra eller ganska bra. På 85 procent av skolorna bedömdes städningen av toaletterna vara tillräcklig. I lokaler där man bedriver fritidsverksamhet i skolorna bedömdes 80 procent ha bra eller ganska bra städning. Få skolor har heltäckningsmattor, cirka 7 procent. De största bristerna som kan konstateras utifrån miljökontorens bedömningar är följande:

- Cirka var femte skola, eller 20 procent, bedömdes ha städning som fungerar dåligt eller ganska dåligt.
- Cirka två tredjedelar, 67 procent, av skolorna har synligt damm på hög höjd, som skåp, armaturer, ventilationsdon etc.
- Drygt en fjärdedel av skolorna bedömdes ha ganska dålig eller dålig städbarhet, vilket innebär att det kan vara svårt att komma åt att städa i dessa lokaler.
- Cirka en tredjedel av skolorna har stolar med textilklädda dynor.

Ungefär en fjärdedel av skolorna har förelagts eller kommer att föreläggas av miljökontoren att åtgärda städningen. Här finns dock stora osäkerheter i svaren eftersom det inte var helt klart för många kontor ifall de skulle förelägga skolor eller inte i ett så tidigt stadium efter tillsynsbesöket.

Ventilation

Cirka 85 procent av skolorna bedöms av miljökontoren ha en allmän luftkvalitet som är bra eller ganska bra. Ungefär 15 procent bedömdes ha dålig eller ganska dålig luftkvalitet, vilket motsvarar drygt 400 skolor. I lokaler där man bedriver fritidsverksamhet i skolorna bedömdes drygt 85 procent ha luftkvalitet som är bra eller ganska bra. Cirka 70 procent av skolorna har godkänd obligatorisk ventilationskontroll (OVK), vilket innebär att resterande 30 procent inte har det. De största bristerna som kan konstateras utifrån miljökontorens bedömningar är följande:

- Mindre än en tredjedel av skolorna byter ventilationsfilter två gånger per år.
- Drygt 40 procent av skolorna har klagomål på ventilationen. Av kommentarerna till enkäten så kan det utläsas att detta dock inte enbart gäller luftkvaliteten i lokalerna, utan även andra aspekter som kopplar till ventilationen som buller, drag och temperatur.

Ungefär en fjärdedel av skolorna har förelagts eller kommer att föreläggas av miljökontoren att åtgärda ventilationen. Här finns dock stora osäkerheter i svaren eftersom det inte var helt klart för många kontor ifall de skulle förelägga skolor eller inte i ett så tidigt stadium efter tillsynsbesöket.

Kompetensutveckling

Genom webbenkäterna fick miljökontoren bedöma sin kompetens när det gäller de frågor projektet fokuserade på. Cirka 80 procent av miljökontoren bedömde att de genom deltagandet i projektet blivit bättre på att utöva tillsyn vad gäller städning i skolor. När det gäller ventilation har 70 procent svarat att de blivit bättre på att utöva tillsyn.

Inspektörerna har bedömt sin sakkunskap om tillsyn gällande städning och ventilation före och efter projektet. När det gäller städning och ventilation har andelen miljöinspektörer som bedömde att deras sakkunskap var otillräcklig eller mindre god minskat från 19 till 3 procent vad gäller städning och från 28 till 12 procent gällande ventilation. Detta innebär att andelen inspektörer som upplevde sin sakkunskap som god eller ganska god har ökat efter projektet.

Regionala aktörers roll i projektet

Sex regionala instanser har gett respons till Folkhälsomyndigheten av de 17 länsstyrelser och regionala miljösamverkansprojekt som anmält sig till projektet. De som svarat har gett följande exempel på vad de genomfört inom ramen för projektet:

- Regionala hälsoskyddsträffar har anordnats då inspektörerna har kunnat utbyta erfarenheter och diskutera tillsynen inom projektet.
- Gemensamma diskussionsforum på webben har funnits tillgängliga där alla vägledningar och checklistor lagts upp.
- Checklistor och annat vägledningsmaterial har tagits fram som publicerats på webben.
- Utbildning av inspektörerna har genomförts inom ventilation och städning.

Flera av de regionala aktörerna lyfter fram arbetet inom olika nätverk som särskilt konstruktivt där engagerade inspektörer diskuterar och stödjer varandra, samt arbeten där man gemensamt tagit fram olika informations- och vägledningsmaterial och checklistor.

Synpunkter på projektet

Miljökontorens synpunkter

Den vägledning som Folkhälsomyndigheten tagit fram i projektet får enligt vår enkätundersökning generellt goda omdömen av kommunerna som deltagit i projektet. Detta inkluderar bland annat Folkhälsomyndighetens allmänna råd (FoHMFS 2014:19) om städning, kompletterande vägledning om städning och ventilation, broschyr om egenkontroll samt projektmanual. Nästan alla ger denna vägledning betyget bra eller ganska bra. Även projektets webbsidor har generellt fått goda betyg. Några miljökontor har lämnat kommentar om att vägledningen som togs fram borde publicerats tidigare i projektet. En relativt vanlig synpunkt var även att miljökontoren ville att Folkhälsomyndigheten skulle ta fram en checklista för tillsynen.

Av de miljökontor som varit i kontakt med Folkhälsomyndigheten via e-post eller telefon under projektet ansåg 90 procent enligt enkäten att de fått bra eller ganska bra stöd och råd. Av miljökontoren som deltagit har 96 procent svarat att de sammantaget upplever Folkhälsomyndighetens genomförande av projektet som bra eller ganska bra.

Folkhälsomyndigheten anordnade fem seminarier i landet under hösten 2014 och totalt deltog cirka 250 personer på dessa. Uppföljningen efter respektive seminarium visar på mycket goda betyg från deltagarna. I princip alla var nöjda eller mycket nöjda med upplägget, innehållet, föreläsarna och helhetsintrycket av dagen. Deltagarna framhöll särskilt att

- det var bra med så mycket bakgrund till de allmänna råden om städning
- de juridiska delarna var väldigt uppskattade, särskilt vad gäller konkreta tips kring vad som är viktigt i förelägganden
- de fick svar på frågorna de hade direkt på plats.

Saker som deltagarna tyckte kunde förbättras var i huvudsak att

- de saknade åhörarkopior under dagen
- det var för lite tid att nätverka/diskutera med de andra kommunerna.

Regionala aktörers synpunkter

Av de sex länsstyrelser och regionala miljösamverkansprojekt som svarat ger de flesta en positiv bild av Folkhälsomyndighetens genomförande av projektet. Man har uppfattat det som positivt att nya vägledningar tagits fram inom projektet och att fem seminarier genomfördes på olika platser i landet. Följande förbättringspotential lyftes särskilt fram:

- Kommunerna vill ha en checklista för tillsynen.
- Vägledningmaterialet hade gärna fått vara klart tidigare i projektet.

Diskussion och slutsatser

Förbättringspotential i skolorna

Folkhälsomyndigheten anser att det stora antalet miljökontor som deltog samt det stora antalet skolor som inspekterats inom ramen för projektet ger en god övergripande bild av ventilation och städning i landets skolor. Men då deltagandet i projektet var frivilligt för miljökontoren samt att miljökontoren gjort egna urval av vilka skolor som inspekterades i projektet utgör de inrapporterade resultaten från tillsynen inte någon representativ bild av inomhusmiljön i alla skolor i landet. Och då Folkhälsomyndigheten ger tillsynsvägledning på en generell nivå, och inte i enskilda ärenden, kan bedömningar som miljö- och hälsoskyddsinspektörer gjort vid tillsynen av skolorna skilja sig åt något från miljökontor till miljökontor. Resultaten kan också ha påverkats av att olika miljökontor har olika resurser samt olika kunskap och erfarenhet av att inspektera inomhusmiljön i skolor.

När det gäller miljökontorens bedömning av hur städningen fungerar i skolorna ser resultaten relativt positiva ut. En femtedel eller 20 procent av skolorna bedömdes dock ha dåligt eller ganska dåligt fungerande städning och behöver vidta åtgärder för att förbättra kvaliteten på städningen för att få en bättre inomhusmiljö för eleverna. Många skolor, ca två tredjedelar eller 67 procent, behöver även förbättra städningen på hög höjd som skåp, armaturer, ventilationsdon etc. eftersom dammet virvlas upp och blir inandningsbart när verksamhet pågår i lokalen. Regelbunden dammtorkning av dessa ytor minskar halten inandningsbart damm, men städning av sådana ytor ingår vanligen inte i den vardagliga städningen. En del skolor behöver också se över städbarheten i lokalerna eftersom detta har betydelse för hur lätt det är att komma åt att städa i lokalerna. Om städbarheten är dålig finns en risk att städningen blir av sämre kvalitet och att damm och smuts ansamlas. Det är få skolor som har heltäckningsmattor i sina lokaler, vilket är positivt, eftersom dessa försvårar städningen och av erfarenhet städas för sällan. Folkhälsomyndigheten noterar dock att relativt många skolor väljer att ha textilklädda dynor på stolar, vilket då ställer krav på regelbunden rengöring och rutiner för detta.

Miljökontorens bedömning av den allmänna luftkvaliteten i skolorna inklusive lokaler där fritidsverksamheter bedrivs är relativt positiva. 85 procent av de inspekterade skolorna bedömdes ha en bra eller ganska bra luftkvalitet. Drygt 400 eller ca 15 procent av skolorna hade en dålig eller ganska dålig luftkvalitet som kan innebära en olägenhet för elevernas hälsa. Jämfört med Energimyndighetens och Boverkets undersökning från 2006 som visade att knappt 40 procent av skolor och förskolor i landet hade godkänd OVK (2) så ser resultaten i detta projekt mer positiva ut med 70 procent som har godkänd OVK. De skolor som inte har någon godkänd OVK behöver dock åtgärda de brister i ventilationen som finns för att bli godkända. Byte av ventilationsfilter sker mer sällan på många skolor än vad som är lämpligt. Ventilationsfilter bör bytas två gånger per år för att avlägsna den pollenansamling som bildats i filtret efter pollensäsongen och de mögelsporer som ansamlats efter höstens mögelsäsong. Pollen och mögelsporer kan ta sig igenom

filtret och tillföras inomhusluften vilket kan innebära att elever med astma och allergi mår sämre i lokalerna. Relativt många skolor har även klagomål på ventilationen och även om detta inte enbart rör själva luftkvaliteten, utan även aspekter som buller, drag och temperatur, så indikerar detta att många skolor behöver se över och åtgärda/justera sina ventilationsanläggningar.

Resultaten i projektet visar att arbetet med egenkontroll inte fått tillräckligt genomslag på skolorna eftersom miljökontoren relativt ofta gör bedömningen att egenkontrollen inte fungerar vad gäller städning och ventilation samt att dokumenterad egenkontroll ofta saknas trots att det ska finnas enligt egenkontrollförordningen (1998:901). Utifrån miljöinspektörernas kommentarer skulle anledningen till bristerna kunna vara att rektorerna inte i tillräcklig utsträckning känner till miljöbalken och kravet på egenkontroll samt att det i vissa fall är otydligt vem som ansvarar för egenkontrollen på skolorna – rektor, utbildningsnämnd, fastighetsförvaltare eller dylikt. Egenkontrollen är central vad gäller verksamhetsutövers ansvar enligt miljöbalken. En otillräcklig egenkontroll ökar risken för att brister i inomhusmiljön inte upptäcks och åtgärdas samt att ansvarsförhållanden blir otydliga inom verksamheten och att olika moment därmed riskerar att glömmas bort i det löpande, förebyggande arbetet. Det är viktigt att de som driver skolorna i landet skaffar sig mer kunskap om miljöbalken och egenkontroll och vad detta innebär för arbetet på skolorna.

Fortsatt tillsyn för en bättre skolmiljö

Miljökontorens tillsyn är ett viktigt led i arbetet att upptäcka och åtgärda risker i inomhusmiljön i skolan. Många miljökontor deltog i Folkhälsomyndighetens projekt och nära hälften av landets skolor tillsynades under projektet. Detta innebär också att många brister som upptäckts i tillsynen gällande städning och ventilation kommer att åtgärdas den närmaste tiden i skolorna. För att få ett bra systematiskt, löpande och förebyggande arbete krävs även en väl fungerande egenkontroll på skolorna. Genom egenkontrollen får man rutiner som fungerar vid personalomsättningar och förändringar i verksamheten. Den samlade bilden tyder på att många miljökontor har planerat och regelbunden tillsyn av skolorna i landet, vilket är viktigt för att öka möjligheterna för ett kontinuerligt förbättringsarbete vad gäller inomhusmiljön och egenkontrollen på skolorna.

För att kunna bedriva bra tillsyn på en skola ställs stora krav på den enskilde miljöinspektörens kompetens och erfarenhet. För att stärka och stötta de kommunala miljöinspektörerna i sitt tillsynsarbete och bidra till kompetensutveckling är det därför viktigt att Folkhälsomyndigheten tar fram tillsynsvägledning som är relevant och av god kvalitet. Vägledningen som togs fram och seminarierna som genomfördes fick generellt goda omdömen av deltagande miljökontor, vilket tyder på att Folkhälsomyndighetens vägledning håller avsedd kvalitet och användbarhet. Många miljöinspektörer som deltog i projektet bedömde att de genom deltagandet i projektet blivit bättre på att utöva tillsyn gällande både städning och ventilation i skolor. Sakkunskapen hos miljöinspektörerna om städning och ventilation har även ökat. Dessa faktorer får

ses som en positiv effekt av projektet som även är värdefulla inför framtida tillsyn av skolorna i landet.

Folkhälsomyndighetens nationella tillsynsprojekt

Responsen på projektet har i stort varit positiv och Folkhälsomyndigheten uppfattar det som att miljökontoren vill att myndigheten även i fortsättningen driver liknande projekt. Folkhälsomyndigheten avser att fortsätta driva nationella tillsynsprojekt inom särskilt angelägna områden eftersom det är ett effektivt sätt att nå många miljökontor samtidigt. I framtida projekt är målsättningen att vägledning tas fram och seminarier anordnas en längre tid innan tillsynsperioden börjar än vad som skedde i detta projekt.

En vanlig synpunkt från miljökontoren är att de önskar färdiga checklistor i formulärform med tillhörande bedömningsgrunder. I vägledningsmaterialet på projektets webbsidor fanns uttömmande listor över vad Folkhälsomyndigheten anser är viktigt att tillsyna gällande städning och ventilation i skolor. Ur dessa listor kunde miljökontoren ställa samman checklistor i lämpligt format för sin tillsyn. Att sammanställa en checklista är ett bra sätt att sätta sig in i det vägledningsmaterial som finns.

Flera av de regionala aktörerna (länsstyrelserna och regionala miljösamverkansprojekten) som deltagit har särskilt tryckt på det positiva med arbetet i regionala nätverk där engagerade inspektörer kan diskutera och stödja varandra, samt med arbeten där man gemensamt tagit fram olika informations- och vägledningsmaterial och checklistor. Folkhälsomyndigheten ser därför gärna att fler regionala aktörer aktivt engagerar sig i framtida nationella tillsynsprojekt som regional motor och stöd för miljökontoren.

Den vägledning som tagits fram inom projektet kommer att finnas tillgänglig på Folkhälsomyndighetens webbplats även efter det att projektets webbsidor avvecklats. Folkhälsomyndigheten planerar att sammanställa webbsidor med tillsynsvägledning om skolor vad gäller olika hälsoskyddsaspekter i inomhusmiljön.

Ett stort antal miljökontor har deltagit i projektet och dessa har genomfört tillsyn på nära hälften av skolorna i landet. Projektet har därför bidragit till att öka möjligheten för många skolor att uppfylla miljöbalkens krav på inomhusmiljön gällande städning och ventilation. Kompetensen gällande tillsyn av städning och ventilation har höjts hos miljökontoren. På längre sikt leder detta till en förbättrad tillsyn av skolor och bättre inomhusmiljö för barn och ungdomar i landets skolor.

Referenser

1. Socialstyrelsen. Allergi i skola och förskola: Socialstyrelsen; 2013.
2. Energimyndigheten. Energianvändning & inomhusmiljö i skolor och förskolor – Förbättrad statistik i lokaler, STIL2: Energimyndigheten; 2007.
3. Skolverkets internetbaserade resultat- och kvalitetsinformationssystem [Internet]. Stockholm: Skolverket. 2015-08-04. <http://siris.skolverket.se/siris/f?p=Siris:1:0>

Bilaga 1. Deltagande kommuner

Förteckningen visar de kommuner som deltog i projektet och som rapporterade in resultat från tillsynen till Folkhälsomyndigheten.

Ale	Grums	Kumla
Alingsås	Grästorp	Kungsör
Alvesta	Gävle	Kungälv
Arboga	Göteborg	Kävlinge
Arjeplog	Götene	Laholm
Arvidsjaur	Hallsberg	Landskrona
Arvika	Hallstahammar	Laxå
Askersund	Halmstad	Lekeberg
Avesta	Haninge	Lerum
Bengtstors	Hedemora	Lidingö
Berg	Helsingborg	Lidköping
Bjurholm	Hjo	Lindesberg
Bjuv	Hofors	Linköping
Boden	Huddinge	Ljungby
Bollnäs	Hudiksvall	Ljusdal
Borlänge	Hultsfred	Ljusnarsberg
Botkyrka	Hylte	Lomma
Bromölla	Håbo	Ludvika
Bräcke	Hällefors	Luleå
Burlövs	Härnösand	Lund
Båstad	Härryda	Malmö
Dals Ed	Hässleholm	Malung-Sälen
Danderyd	Högsby	Malå
Dorotea	Jokkmokk	Mark
Eda	Järfälla	Mellerud
Ekerö	Jönköping	Mora
Eksjö	Kalix	Munkfors
Enköping	Kalmar	Mölnadal
Eskilstuna	Karlsborg	Mörbylånga
Fagersta	Karlshamn	Nacka
Falkenberg	Karlskoga	Nora
Falköping	Karlskrona	Norberg
Falun	Karlstad	Nordanstig
Finspång	Katrineholm	Norrtälje
Flen	Kil	Norsjö
Forshaga	Kinda	Nybro
Färgelanda	Klippan	Nynäshamn
Gislaved	Kramfors	Nässjö
Gnosjö	Kristianstad	Ockelbo
Gotland	Kristinehamn	Olofström

Orsa	Sunne	Vansbro
Orust	Svalöv	Varberg
Oskarshamn	Svedala	Vaxholm
Ovanåker	Säter	Vellinge
Partille	Sävsjö	Vetlanda
Perstorp	Söderhamn	Vilhelmina
Piteå	Söderköping	Vimmerby
Ronneby	Södertälje	Vindeln
Rättvik	Sölvesborg	Vingåker
Salem	Tibro	Vänersborg
Sandviken	Tidaholm	Vännäs
Sigtuna	Tierp	Värnamo
Sjöbo	Timrå	Västervik
Skara	Tjörn	Västerås
Skellefteå	Torsby	Växjö
Skinnskatteberg	Tranemo	Åmål
Skurup	Trosa	Ånge
Skövde	Tyresö	Åre
Sollentuna	Täby	Årjäng
Solna	Uddevalla	Åstorp
Sorsele	Ulricehamn	Åtvidaberg
Staffanstorps	Umeå	Älvsbyn
Stenungsund	Upplands Väsby	Ängelholm
Stockholm	Upplands-Bro	Öckerö
Storfors	Uppsala	Ödeshög
Strängnäs	Uppvidinge	Örebro
Strömstad	Vadstena	Örkelljunga
Strömsund	Vaggeryd	Örnsköldsvik
Sundbyberg	Vallentuna	Österåker

Den här slutrapporten beskriver ett nationellt tillsynsprojekt om inomhusmiljön i skolan, med fokus på ventilation och städning. Projektet har pågått under 2014–2015 och 207 av landets 290 kommuner har aktivt deltagit och genomfört operativ tillsyn på nästan 60 procent av skolorna i sina kommuner.

De inrapporterade resultaten utgör inte ett statistiskt säkerställt underlag men utifrån det stora antalet skolor som inspekterats anser myndigheten att det ger en god övergripande bild vad det gäller ventilation och städning i landets skolor. Resultaten visar att städningen på skolorna generellt fungerar ganska bra och att den allmänna luftkvaliteten är ganska god. Men att det finns förbättringspotential. Projektet har ökat möjligheten för barn och ungdomar i landets skolor att få en bra inomhusmiljö att vistas i.

Rapporten är en återkoppling till de miljökontor som deltagit i projektet men även departement och andra myndigheter som arbetar inom miljö-, folkhälsa- och barn- och utbildningsområdet kan ha nytta av resultaten.

Folkhälsomyndigheten är en nationell kunskapsmyndighet som arbetar för en bättre folkhälsa. Det gör myndigheten genom att utveckla och stödja samhällets arbete med att främja hälsa, förebygga ohälsa och skydda mot hälsohot. Vår vision är en folkhälsa som stärker samhällets utveckling.

Folkhälsomyndigheten

Solna Nobels väg 18, SE-171 82 Solna Östersund Forskarens väg 3, SE-831 40 Östersund.

www.folkhalsomyndigheten.se